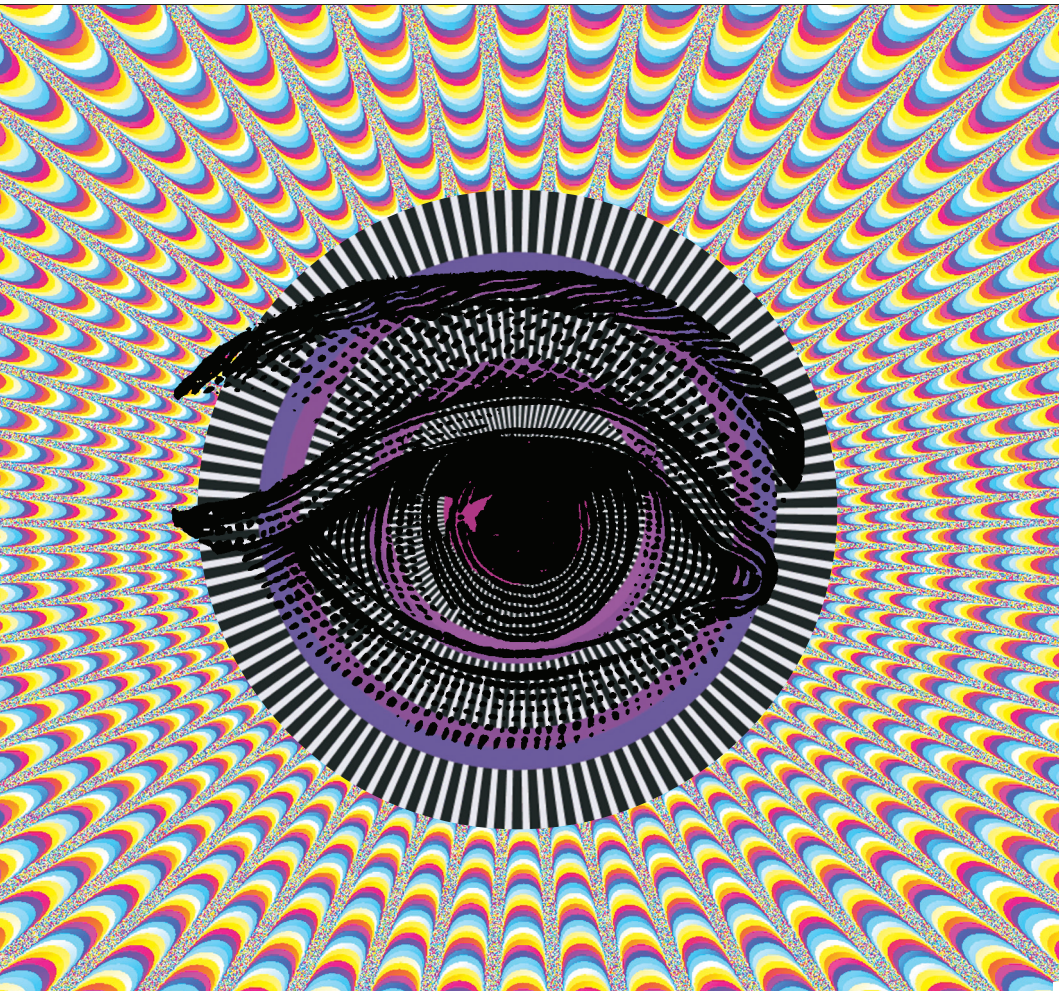
Oliver Sacks

Halucinace

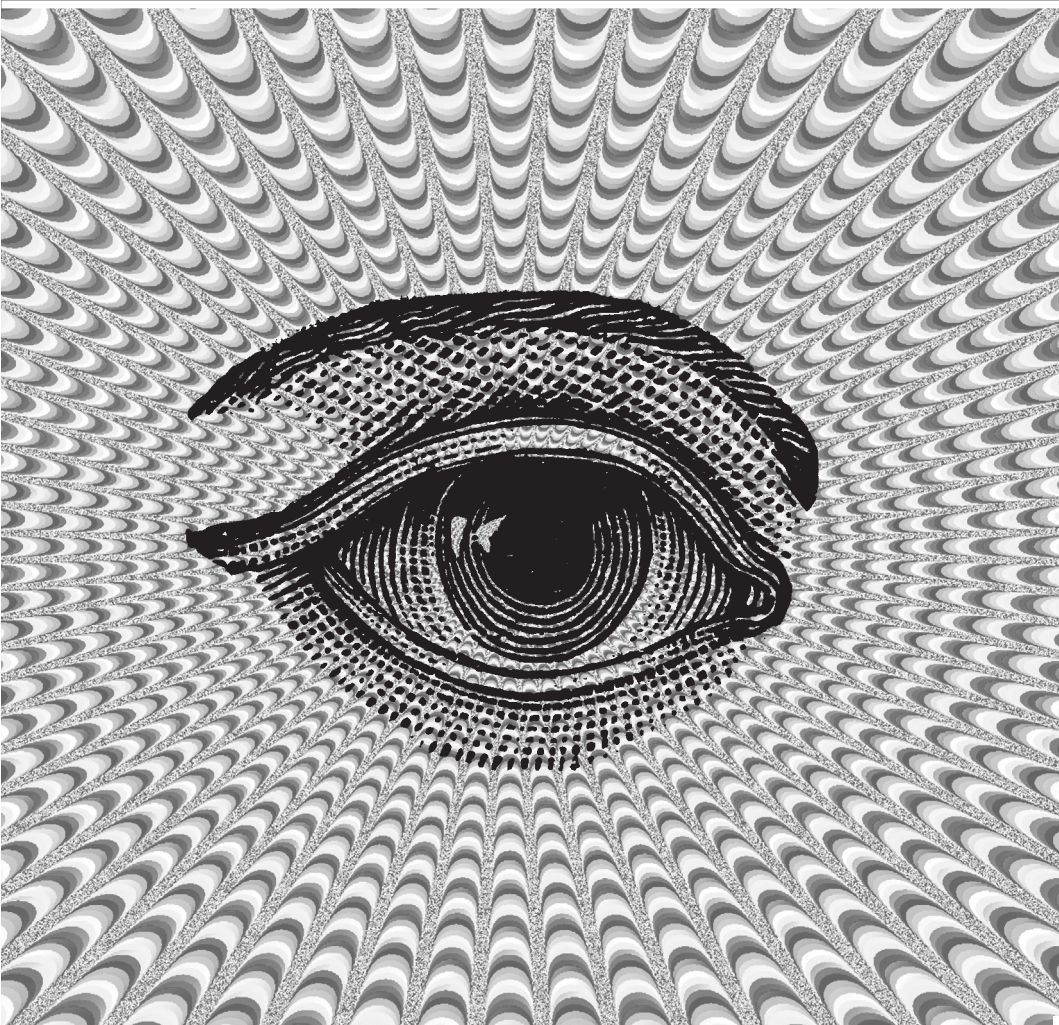
Ukázka elektronické knihy

HALUCINACE

Praha 2013

Oliver Sacks

Halucinace

HALLUCINATIONS
Copyright © 2012, Oliver Sacks
All rights reserved
Translation © Dana Balatková, 2013
Czech edition © dybbuk, 2013

ISBN 978-80-7438-091-4

Věnováno

Kate

Ukázka elektronické knihy

Poděkování

Jsem velmi vděčný především stovkám pacientů a pisatelů, kteří se se mnou mnoho desetiletí dělí o své zkušenosti s halucinacemi, a zvláště pak těm, kteří mi dovolili ocitovat jejich slova a vyprávět jejich příběhy v této knize.

Obrovský vděk patří mému příteli a kolegovi Orrinu Devinskému, který podnítil mé myšlenky mnoha publikovanými i připravovanými studiemi a odeslal ke mně řadu svých pacientů. Vychutnával jsem si debaty s Janem Dirkem Blomem a četbu jeho nesmírně vyčerpávajících prací *Dictionary of Hallucinations* (Slovník halucinací) a *Hallucinations: Research and Practice* (Halucinace: výzkum a praxe) a zároveň mi obojí přinášelo prospěch. Převelice děkuji za přátelství a radu svým kolegům Sue Barryové, Billu Bordenovi, Williamu Burkeovi, Kevinu Cahillovi, Jonathanu Coleovi, Douwe Draaismovi, Henriku Ehrssonovi, Dominiku ffytcheovi, Stevenu Fruchtovi, Marku Greenovi, Jamesi Lanceovi, Richardu Mayeuxovi, Alvaru Pascual-Leonovi, Stanleymu Prusinerovi, V. S. Ramachandranovi a Leonardu Shengoldovi. Děkuji Gale Delaneyové, Andreasu Mavromatisovi, Lylas Mogkové, Jeffu Odelovi a Robertu Teunisseovi za to, že se se mnou podělili o své zkušenosti (a někdy i o pacienty).

Musím také vyjádřit své díky Molly Birnbaumové, Danielu Breslawovi, Leslie Burkhardtové, Elizabeth Chaseové, Allenu Furbeckovi, Kaiu Furbeckovi, Benu Helfgottovi, Richardu Howardovi, Hazel Rossottiové, Peteru Selginovi, Amy Tanové, Bonnie Thompsonové, Kappae Waughové a Edwardu Weinbergerovi. Eveline Honigové, Audrey Kindredové, Sharon Smithové. Dalším členům organizace Narcolepsy Network děkuji za to, že mě laskavě představili mnoha lidem trpícím narkolepsií a spánkovou obrnou. Bill Hayes, přítel

a spisovatel, kterého velmi obdivuji, má mé díky za to, že přehlédl každou kapitolu svým spisovatelským okem a vznesl řadu cenných návrhů.

Za podporu a povzbuzení děkuji Davidu a Susie Sainsburyovým, Danu Frankovi, který trpělivě prošel jednotlivé pracovní verze této knihy (stejně jako mnoha předchozích prací), Hailey Wojcikové, neocenitelné výzkumné asistentce, písařce a společnici při plavání, a Kate Edgarové, mé přítelkyni, redaktorce a spolupracovnici, se kterou pracuji již třicet let a které je tato kniha věnována.

Úvod

Slovo halucinace se začalo používat v 16. století. Tehdy neznamenalo nic víc než „bloudící mysl“. Až ve 30. letech 19. století dal francouzský psychiatr Jean-Étienne Esquirol tomuto pojmu jeho dnešní význam. To, čemu dnes říkáme halucinace, se předtím nazývalo jednoduše přeludy. Přesné definice slova halucinace se dosud značně různí, a to hlavně proto, že ne vždy snadno rozpoznáme, kde leží hranice mezi halucinací, chybným vjemem a klamem. Obecně se však halucinace definuje jako vjem vznikající bez přítomnosti vnější skutečnosti – dotyčný vidí či slyší něco, co reálně není přítomno.[1]

Vjemy lze do jisté míry sdílet – dva lidé se například mohou shodnout, že tam a tam stojí strom. Řeknu-li ovšem: „Támhle je strom,“ a vy žádný neuvidíte, budete můj „strom“ pokládat za halucinaci, za cosi, co vykonstruoval můj mozek nebo mysl a co vy – a ani nikdo jiný – vnímat nemůžete. Pro halucinujícího však mají halucinace přesvědčivost reality. Dokážou napodobovat vjem v každém ohledu, počínaje tím, jak se promítají do vnějšího světa.

Halucinace mnohdy působí znepokojivě. Někdy za to může jejich obsah – uprostřed místnosti se náhle zjeví obrovský pavouk nebo deseticentimetroví pidimužíčci. Větší roli tu však hraje absence „konsensuálního potvrzení“: vidíte něco, co nevidí nikdo jiný, takže si

---

[1] Osobně mám nejraději definici, již ve své práci *Principles of Psychology* (Základy psychologie) v roce 1890 publikoval William James: „Halucinace je ryze smyslová forma vědomí. Výsledný vjem je stejně kvalitní a přesvědčivý, jako by ho vyvolával skutečný objekt. Ten však shodou okolností přítomen není, toť vše.“ Své vlastní definice předložili i mnozí další badatelé. Jan Dirk Blom jich do svého obsáhlého díla *Dictionary of Hallucinations* zařadil desítky.

s hrůzou uvědomíte, že ten obrovitý pavouk nebo pidimužíčci musejí být „ve vaší hlavě".

Při běžných vizualizacích – když si vybavujete třeba obdélník, kamarádův obličej nebo Eiffelovku – neopouštějí obrazy prostor vaší hlavy. Na rozdíl od halucinací se nepromítají ven a ve srovnání s nimi – nebo s vjemy – nejsou tolik detailní. Plody své obrazotvornosti si aktivně vytváříte, jsou plně podřízeny vaší vůli a také je můžete libovolně upravovat. Vůči halucinacím jste naopak pasivní a bezmocní – vynořují se a mizejí, kdy se zachce *jim*, ne vám.

Zmíním ještě jeden typ halucinací, jimž se někdy říká nepravé halucinace neboli pseudohalucinace. Ty se nepromítají ven, nýbrž takříkajíc na vnitřní stranu víček, a nejčastěji se dostavují ve stavech blízkých spánku a při zavřených očích. Tyto vnitřní halucinace však mají všechny ostatní charakteristické znaky klasických halucinací: jsou bezděčné, neovladatelné, nepřirozené v barevnosti i detailu a vizualizované objekty mohou být čistě fantasmagorické a značně se odchylovat od své reálné předlohy. Všechno je tu tedy úplně jinak než u běžné fantazie.

Halucinace se mohou překrývat s chybnými vjemy nebo klamy. Podívám-li se na něčí obličej a uvidím z něho jen půl, je to chybný vjem. Ale ve složitějších situacích už tyto nuance tak snadno rozlišitelné nejsou. Podívám-li se na člověka stojícího přede mnou, přičemž namísto jediné uvidím hned pět totožných postav v řadě, mám tuto „polyopii" přičíst chybnému vjemu, nebo halucinaci? Jestliže poté, co vidím někoho přejít po místnosti zleva doprava, sleduji, jak týž člověk chodí po stejné trase znovu a znovu, může za tento typ opakování („palinopsie") nějaká percepční vada, halucinace – nebo obojí? Existuje-li v takových případech nějaký reálný spouštěč – například lidská postava, mluvíme spíše o chybném vjemu nebo klamu. Halucinace se naopak dostaví bez jakéhokoli podnětu. Mnozí z mých pacientů ovšem zažívají všechno z toho, pravé halucinace, klamy i složité chybné vjemy – a někdy se to rozlišuje dost těžko.

[• • •]

Halucinace sice pravděpodobně nejsou o nic mladší než lidský mozek, nicméně za posledních několik desetiletí jsme se o nich dově-

děli mnoho nového.[2] Za tyto čerstvé poznatky vděčíme především vynálezu zobrazovacích technologií, díky nimž můžeme sledovat elektrickou a metabolickou aktivitu mozku ve chvílích, kdy lidé zakoušejí halucinace. Tyto technologie nám v kombinaci s výzkumy jedinců s implantovanými elektrodami (pacienti s těžko léčitelnou epilepsií, u nichž je nutný chirurgický zákrok) umožňují zjistit, které části mozku jsou zodpovědné za různé typy halucinací. V pravostranném inferotemporálním kortexu je například jedna oblast, která se za normálních okolností podílí na percepci tváří; její abnormální aktivace může vést k halucinování obličejů. Odpovídající levostrannou oblast za standardních situací využíváme při čtení – najdeme ji ve fusiformním závitu a umožňuje nám vnímat vizuální podobu psaného textu. Při abnormální stimulaci této krajiny můžeme halucinovat písmena nebo pseudoslova.

Halucinace jsou „pozitivní jevy". Na rozdíl od tradičních domén neurologie – tedy negativních symptomů, deficitů nebo poškození způsobených úrazem nebo nemocí – nám při nich nic nechybí, nýbrž přebývá. Při jejich zkoumání mnohdy zjistíme, jaké mozkové struktury a mechanismy se na jejich vzniku podílejí, a díky těmto poznatkům se pak můžeme dovědět více i o mozku jako takovém.

[• • •]

Halucinace vždy měly důležité místo v našem duševním životě i v naší kultuře. Až to svádí k otázce, nakolik tyto prožitky stojí za vznikem výtvarného umění, folklóru, a dokonce i náboženství. Jsou snad geometrické vzory, jež vídáme při migréně a dalších stavech, předobrazem motivů, které známe z výtvarných děl Austrálců? Mohou být elfové, skřítci, šotci a víly našich lidových tradic plodem liliputánských halucinací (které jsou poměrně běžné)? A co děsivé halucinace při nočních můrách, kdy na nás obkročmo sedí a rdousí nás jakýsi zlý duch? Mají i ony svůj podíl na našich představách démonů, čarodějnic či zlomyslných mimozemšťanů? Podílejí se „extatické" epileptické záchvaty,

[2] „Halucinační chování" sice bylo pozorováno i u zvířat, a to v laboratorních i přirozených podmínkách, jak v práci věnované tomuto tématu uvádějí Ronald K. Siegel a Murray a Jarvik. Jistotu, že halucinace mají vedle člověka i jiní živočichové, však nemáme.

Ukázka elektronické knihy

jimiž trpěl například Dostojevskij, na vzniku konceptu božství? Můžeme pocit, že *skutečně* lze vystoupit z těla, připsat mimotělním zkušenostem? Posiluje nehmotnost halucinačních vidin naši víru v duchy a přízraky? Proč všechny známé kultury hledaly a nacházely halucinogenní drogy a používaly je především k posvátným účelům?

Tato myšlenka není nová – týmiž představami se zabýval už Alexandre Brierre de Boismont, když v roce 1845 psal první lékařskou knihu, která se tomuto tématu systematicky věnuje, konkrétně je zmiňuje v kapitole s názvem *Hallucinations in Relation to Psychology, History, Morality, and Religion*[3]. Antropologové, například Weston La Barre a Richard Evans Schultes, zdokumentovali, jakou roli hrají halucinace ve všech společnostech světa.[4] Ačkoli tento jev může působit jako pouhá neurologická podivnůstka, čím dál tím více si uvědomujeme pravou šíři i hloubku jeho významu.

[• • •]

O rozsáhlé a fascinující říši snů (což jsou podle leckoho také svým způsobem halucinace), vám toho v této knize moc nepovím. Jen se dotknu snové povahy některých halucinací a „mrákotných stavů", k nimž někdy dochází při epileptických záchvatech. Objevily se i teorie, že snové stavy a halucinace tvoří kontinuum (může to platit zvláště u hypnagogických a hypnopompických halucinací), obecně jsou však halucinace něco úplně jiného než sny.

Mnohdy to vypadá, že halucinace oplývají kreativitou, která je vlastní obrazotvornosti, fantazii nebo právě snům, jindy zase svou působivou detailností a vnějškovostí připomínají vjem. Některé neurofyziologické mechanismy se skutečně mohou uplatňovat jak při halucinacích, tak i při vjemu nebo snu, ale přesto halucinace není ani sen, ani vjem. Je to jedinečná a specifická kategorie vědomí a duševního života.

Samostatnou kategorii, která by sama o sobě vydala na další knihu, pak představuje onen typ halucinací, který hojně zakoušejí schizofrenici. Nelze je totiž oddělit od schizofrenikova leckdy zcela aty-

---

[3] Halucinace optikou psychologie, dějin, etiky a náboženství

[4] La Barre předložil rozsáhlý přehled antropologických stanovisek k halucinacím v kapitole publikované roku 1975.

Ukázka elektronické knihy